

08.07.11. Фармацевтичний ринок України (підсумки 2010 року)

обзор подготовлений начальником відділу корпоративних рейтингів агентства «Кредит-Рейтинг»
Олексієм Чорноротовим

На сьогодні фармацевтичний ринок України є другим за обсягами серед країн СНД, після Росії. Вітчизняний ринок включає: виробництво лікарських засобів і виробів медичного призначення, оптовий і роздрібний продаж продукції через аптечні мережі, спеціалізоване зберігання, а також дистрибуцію.

Український ринок лікарських засобів складається з госпітального й роздрібного сегментів. У госпітальному сегменті продаж лікарських препаратів здійснюється через лікувально-профілактичні установи України. Роздрібний сегмент представлений, насамперед, аптечними мережами. У загальному обсязі продажів лікарських препаратів найбільша питома вага, за підсумками 2010 року, традиційно припадає на м. Київ та Східні регіони. У структурі продажів лікарських засобів (в натуральному вимірі) на низький та середній ціновий сегменти припадає близько 85-90%% загального обсягу реалізації, що характерно для країн з низьким рівнем розвитку медицини, зокрема, системи діагностики, медичного страхування.

Також необхідно відзначити, що на обсяги продажів медичних препаратів впливає фактор сезонної зміни попиту з боку населення, а саме, збільшення продажів лікарських засобів спостерігається у кінці III та протягом IV кварталів, що частково пов'язано із щорічним загостренням захворювань грипом, РВІ та іншими захворюваннями саме у цей період.

Протягом останніх років фармацевтичний ринок України в цілому характеризувався високими темпами росту (у середньому на 20-25%% щорічно), а також низьким рівнем споживання лікарських засобів на душу населення (витрати на медичні препарати займають 4-5 місце у витратах середньостатистичного українця). Так, за підсумками 2010 року Україна займає 4 позицію за рівнем витрат на лікарські засоби у розрахунку на душу населення серед країн СНД (після Росії, Білорусі та Казахстану). Інформацію про динаміку розвитку фармацевтичного ринку України наведено на Рис. 1.

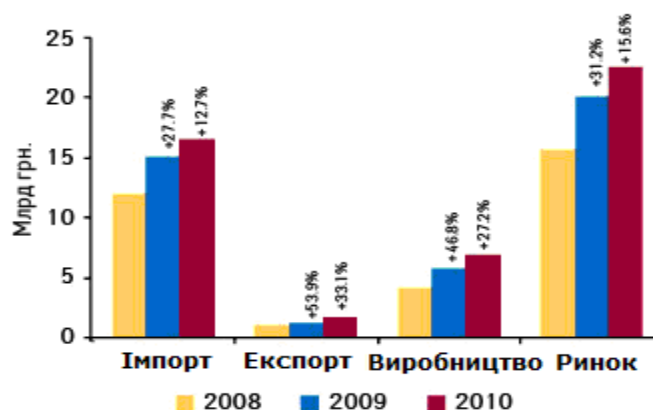

Рис.1. Динаміка розвитку фармацевтичного ринку України за 2008-2010 рр., млрд. грн.

Джерело: «Support in Market Development», apteka.ua

Обсяг фармацевтичного ринку України (за цінами виробників) за підсумками 2010 року склав 22,4 млрд. грн., що на 15,6 в.п. перевищує аналогічний показник 2009 року. При цьому, на госпітальний сегмент ринку доводиться всього близько 7-10% від загального обсягу продажів в Україні. Необхідно відмітити, що госпітальний сегмент виявився найбільш чутливим до скорочення попиту, що пов'язано з залежністю обсягів закупівель лікарсько-профілактичними закладами України від державного фінансування.

У загальному обсязі продажів фармацевтичної продукції в Україні (за результатами 2010 року) у натуральному вимірі на лікарські засоби припадає близько 63%, на вироби медичного призначення – 32%, косметичну продукцію – близько 3% від загального обсягу продажів. Питома вага вітчизняних препаратів у натуральному вимірі становила близько 67% (найбільший показник у країнах СНД), при цьому темпи збільшення продажів вітчизняних препаратів становили у середньому 30%, іноземних – 15-20%. Проте, у грошовому вимірі на вітчизняну продукцію доводиться близько 27% загальних продажів, тоді як на імпорتنу відповідно – 73%.

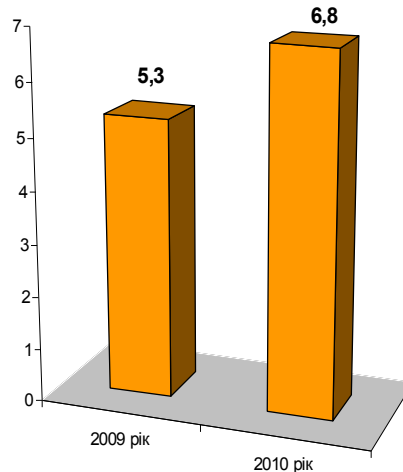
Поки що вітчизняний фармацевтичний ринок залишається імпортозалежним. За період, що аналізувався, спостерігалось поступове відновлення та збільшення обсягів імпорту фармацевтичної продукції в Україну, що пов'язано з відносною стабілізацією валютних курсів, зростанням реальної заробітної плати населення та відповідно збільшенням попиту на лікарські засоби. Обсяг імпорту готових лікарських засобів за 12 місяців 2010 року склав 17 млрд. грн. (+13% у грошовому вимірі порівняно з 2009 роком). Найбільшими країнами-постачальниками фармацевтичної продукції в Україну традиційно залишаються Німеччина, а також Індія, Франція, Угорщина, Словенія та інші.

У цілому на найбільші десять країн, які поставляють лікарські засоби в Україну, припадає близько 70% всього імпорту (у натуральному та грошовому вимірах).

Основними компаніями-імпортерами фармацевтичної продукції, які працюють в Україні, є: ТОВ «БадМ», ТОВ СП «Оптима-Фарм» Лтд, ТОВ «ВВС-Лтд», ЗАТ «Альба Україна», ТОВ «Санofi-Авентіс Україна» та інші підприємства (на 20 найбільших імпортерів за підсумками 2010 року приходить близько 70% імпорту). Основними іноземними виробниками, продукція яких представлена на українському ринку є: «Berlin-Chemie/Menarini Group» (Німеччина), «Nycomed» (Австрія), «KRKA» (Словенія), «Sanofi-aventis» (Франція), «Gedeon Richter» (Угорщина) і т.д.

Серед вітчизняних підприємств-виробників фармацевтичної продукції найбільшими є: Корпорація «Фармак», «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод», Корпорація «Артеріум» («Київмедпрепарат», «Галичфарм»), Корпорація «Стірол», «Дарниця», «Здоров'я», «Лекхім» та інші підприємства. На частку п'яти основних компаній-виробників доводиться близько 50% виробленої в країні продукції. На кінець 2010 року на українському фармацевтичному ринку близько 140 підприємств мали діючі ліцензії на промислове виробництво лікарських засобів.

Вітчизняними виробниками за 2010 рік було вироблено готової продукції на суму 6,8 млрд. грн. (+27% у порівнянні з 2009 роком, Рис. 2). Активізацію попиту з боку населення частково було досягнуто за рахунок суттєвого збільшення рекламних та маркетингових витрат підприємств-виробників, пов'язаних з просуванням продукції на ринок.

Рисунок 2.2. Обсяги виробництва готових лікарських засобів в Україні за 2009-2010 рр., млрд. грн.

Джерело: «Support in Market Development», arteka.ua

Протягом останніх років українські підприємства-виробники фармацевтичної продукції нарощували обсяги експортних поставок, не винятком став і 2010 рік. Так, за 12 місяців зазначеного періоду експорт готових лікарських засобів вітчизняного виробництва склав близько 1,4 млрд. грн. (+33% у порівнянні з 2009 роком), при цьому у натуральному вимірі експорт зріс лише на 2%, до 12,7 тис. т. Тобто, основним чинником збільшення українського експорту було підвищення відпускних цін.

Географія експортних поставок традиційно представлена переважно країнами СНД: Узбекистан, Росія, Казахстан, Білорусь. Концентрація експорту фармацевтичної продукції українського виробництва переважно до країн СНД пояснюється наявністю жорсткої системи контролю якості продукції на європейських ринках, а також необхідністю наявності у виробників GMP сертифікатів. Найбільшими українськими виробниками, які експортують свою продукцію, є ВАТ «Фармак» та Корпорація «Артеріум».

За дослідженнями рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг», українські підприємства-виробники використовують у виробництві в основному імпортовану сировину, що прив'язує як структуру собівартості, так і рівень відпускних цін до коливань курсу національної валюти відносно долара та євро. При цьому, сировина та матеріали українського виробництва представлені здебільшого допоміжними матеріалами (упаковка тощо).

З основних тенденцій розвитку фармацевтичного ринку України необхідно відмітити збільшення українськими підприємствами в структурі виробництва частки препаратів, які відносяться до групи високорентабельної продукції (у т.ч. препарати-дженерики). Крім того, у рамках поетапної модернізації основних фондів вітчизняні компанії здійснюють сертифікацію виробничих потужностей у відповідності зі стандартами Виробничої практики GMP ЄС (міжнародні стандарти й правила, які регламентують організацію виробництва й контроль якості фармацевтичної продукції на всіх стадіях технологічного процесу). На думку агентства, наявність GMP сертифікатів підвищує конкурентоспроможність продукції та фактично є допуском української фармацевтичної продукції на ринки розвинених країн, з іншого боку, модернізація виробництва за вимогами даних директив може привести до необхідності

здійснення значних капіталовкладень, що може призвести до дефіциту оборотних коштів. Крім того, це може призвести до збільшення собівартості і, як наслідок, росту цін на продукцію, що експортується.

Законодавче регулювання ринку

Протягом періоду, що аналізувався, із законодавчих змін слід відзначити введення в дію у листопаді 2010 року Наказу Державної інспекції з контролю якості лікарських засобів при МОЗ, згідно якого затверджені нові ліцензійні умови здійснення господарської діяльності з виробництва, оптового та роздрібного продажу лікарських засобів.

Крім того, МОЗ розробило проект Наказу, який передбачає внесення змін до діючого Порядку ввезення на територію України незареєстрованих лікарських засобів. Зокрема, проектом передбачається врегулювання процедури ввезення на територію України зразків біологічного матеріалу з метою проведення доклінічних та клінічних випробувань, а також незареєстрованих лікарських засобів для наукових досліджень, фармацевтичної розробки лікарських засобів, а також лабораторного контролю якості лікарських засобів.

У липні 2011 року відбулось чергове засідання Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, на якому розглядався законопроект № 7007 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у сфері охорони здоров'я» (щодо посилення контролю за обігом лікарських засобів, харчових продуктів для спеціального дієтичного споживання, функціональних харчових продуктів та дієтичних добавок). Цей документ був поданий до Верховної Ради ще у липні 2010 року та був прийнятий в першому читанні у грудні 2010 року. Наразі законопроект готується до другого читання. Зокрема, він передбачає повну заборону реклами лікарських засобів (як рецептурних, так і безрецептурних). Крім того, інформація про лікарські засоби (у тому числі ті, що не зареєстровані або знаходяться на стадії розробки чи впровадження у виробництво) надаватиметься виключно у спеціалізованих виданнях, призначених для медичних закладів та лікарів, а також у матеріалах, які розповсюджуються на спеціалізованих семінарах та конференціях.

Крім того, Міністерство охорони здоров'я розробило проект концепції Державної цільової програми з розвитку виробництва лікарських засобів, направлених на заміщення імпортової продукції в Україні на 2011-2021 рр. Планується, що реалізація програми дозволить вже до 2021 року забезпечити внутрішній попит і задовольнити потреби охорони здоров'я України в лікарських засобах вітчизняного виробництва на 50% у грошовому вимірі та на 85% у натуральному. Проте, реалізація задекларованих заходів буде ускладнена рядом факторів, зокрема, відсутністю в Україні спеціалізованих лабораторій з тестування та випробування нових препаратів на придатність та безпеку їх застосування. Крім того, на сьогодні діяльність вітчизняних виробників практично повністю залежить від імпортової сировини, яка необхідна для виробництва лікарських засобів.

Основні чинники, які обумовлюють подальший розвиток ринку

За дослідженнями рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг» у 2011 році на фармацевтичному ринку України буде спостерігатися збереження та поступове зростання обсягів виручки від реалізації продукції вітчизняних підприємств, що зумовлено приналежністю лікарських засобів до групи товарів з низькою еластичністю попиту, тобто, попит на дану продукцію залишається стійким навіть при зниженні купівельної спроможності або істотному підвищенні цін.

Крім того, у середньостроковій перспективі можливе подальше посилення державного регулювання фармацевтичної галузі України.

Рейтингове агентство очікує, що в 2011 році українські фармацевтичні компанії можуть відчувати проблеми, які були характерні для 2009 року, а саме: високу вартість та дефіцит грошових ресурсів, які необхідні для реалізації інвестиційних проектів та розширення виробничих потужностей на фоні відновлення ринку.

У 2011 році зростанню внутрішнього фармацевтичного ринку може сприяти збільшення доходів населення, тенденція до старіння нації, яка спостерігається в Україні протягом останніх років, а також збільшення обсягів проведення заходів щодо профілактики захворювань. При цьому стримуючими факторами є державне регулювання галузі, можливі валютні ризики тощо.

Компанія «IMS Institute for Healthcare Informatics» опублікувала прогнози дані, згідно яких обсяг світових витрат на лікарські засоби досягне приблизно 1,1 трлн дол. США до 2015 р., при цьому середньорічний приріст становить 3-6%. В цілому, обсяг світового фармацевтичного ринку вже у 2013 році може скласти близько 980 млрд. дол. США (за даними pharmaceutical-drug-manufacturers.com). Враховуючи це, українські фармацевтичні виробники мають можливість у середньостроковій перспективі збільшити обсяги експорту своєї продукції. При цьому, позитивними факторами, які сприятимуть зміцненню ринкових позицій вітчизняних підприємств є: концентрація виробничих потужностей на розширенні виробництва препаратів-дженериків, попит на які суттєво зростає протягом останніх років; поступовий перехід виробничих процесів на GMP стандарти; цінова привабливість фармацевтичної продукції українського виробництва.

В цілому, український фармацевтичний ринок, зокрема виробничий сегмент, є привабливим для іноземних інвесторів, що пояснюється відносно низьким рівнем консолідації ринку. Проте, стримуючими чинниками, які заважають активізації інвестиційної діяльності, є високі внутрішні ризики, пов'язані з нестабільністю законодавчого регулювання, а також низький рівень уніфікації українських та міжнародних норм виробництва.